

İSLAMİYET'İN ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI (10.-19.yy)

Kitleler halinde İslami inancı onuncu yüzyıldan sonra benimsemeye başlayan Türkler, yeni tanıştıkları bu dinin etkisiyle yaşamlarında ve sanat anlayışlarında da değişikliğe gitmeye başladılar. Özellikle **Karahanlı Devleti**'nin İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte yavaş yavaş İslam kültürünün etkisine giren bir edebiyat anlayışı oluşturmaya başladılar.

İslamiyet'in etkisinde gelişen Türk edebiyatında ilk önce İslamiyet öncesi ile İslami dönem arasında köprü vazifesi gören ve geçiş dönemi Türk edebiyatının en önemli dört eseri kaleme alındıktan sonra yeni bir edebiyat anlayışı hızla büyümeye devam etti.

İki ayrı koldan büyüme gösteren ve **13. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyılın sonlarına** kadar etkisini gösteren Halk edebiyatı ve Divan edebiyatı, İslami dönem Türk edebiyatları olarak adlandırılır. Halk edebiyatı tamamen millî kaynaklardan beslenirken Divan edebiyatı, Arap, Fars ve Türk edebiyatının harmonisiyle oluşan yeni bir dil anlayışıyla yeniden şekillendirilmiştir.

Özellikleri ve anlayışıyla Türk edebiyatı İslamiyet'in etkisiyle hızlı bir büyüme göstermekte ve özellikle de Divan edebiyatı döneminde okur-yazar şairlerin katkısıyla eser sayısı da şekillenmektedir.

İLK İSLAMİ ÜRÜNLER – GEÇİŞ DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI (edebiyatokulu.com)

KUTADGU BİLİĞ (Mutluluk Veren Bilgi)

- Türk edebiyatının **İslamiyet etkisiyle yazılmış ilk eseridir.**
- **Yusuf Has Hacip** tarafından 1069 yılına kaleme alınmıştır.
- Hakaniye lehçesi ile yazılan bu eser ilklerin kitabı olarak kabul edilir
- Aruz ölçüsünün edebiyatımızda kullanıldığı ilk eserdir.
- **Mesnevi** nazım biçimiyle yazılan ilk eserdir.
- Türk edebiyatındaki ilk **siyasetname**dir.
- Bu eserde adaleti, akı, saadeti ve devleti temsil eden dört sembolik karakter bulunmaktadır. Bu karakterler kendi buldukları mevkilerden hareketle soyut kavramları temsil ederler.

İşte, Kutadgu Bilig adlı eserdeki karakterler ve temsil ettikleri düşünceler:

1. Gündoğdu –Hükümdar – Adaleti
2. Ay Toldı – Vezir – Saadeti
3. Ogdülmüş – Vezirin Oğlu – Akı
4. Odgurmış – Vezirin Oğlunun Arkadaşı – Kanaati

Didaktik özellikler gösteren bu eser **alegorik** bir eserdir.

ALEGORİ NEDİR? Bir duygunun, kavramın, düşüncenin, eylemin veya davranışın; yani soyut bir fikrin simgelerle sembollerle somutlaştırılıp ifade edilmesidir. Alegori istiare sanatıyla kısaca özetlenebilir.

Türk edebiyatındaki alegorik eserler:

1. Kutadgu Bilig=Yusuf Has Hacip
2. Mantıku't Tayr= Gülşehri
3. Hüsn ü Aşk: Şeyh Galip

DİVAN-U LÜGATİ'T TÜRK (Türk Dilinin, Lehçelerinin Sözlüğü)

- Kaşgarlı Mahmut tarafından 20 yılda toplanmış bilgilerin 2 yıl içerisinde yazıya geçirilmesiyle oluşturulmuştur.
- 7500 civarında Türkçe sözcüğün Arapça karşılığı verilmiş olan bu eser Hakaniye Türkçesiyle yazılmıştır.
- Arapça yazılan bu eser Türk edebiyatının ilk sözlüğüdür.
- Sözlük olmakla birlikte Türk illerini gösteren bir haritaya da yer vermesi açısından ilk coğrafya incelemesi olarak da kabul edilir. Ayrıca Türk boylarının dilleri ve Türk illeri hakkında bilgi verir.
- Divan-ı Lügâti't Türk adlı eser İslamiyet Öncesi Türk edebiyatıyla ilgili geniş bilgiler verdiği için bu dönemdeki edebiyata da kaynaklık eder.
- *Sav, Sagu, Koşuk gibi türlerin ilk örnekleri burada yer almaktadır.*
- **NOT:** İslamiyet ile ilgili elimizde kaynak olarak ilk baktığımız eser Divan-ı Lügâti't Türk adlı eserdir.
- Bu eser Türk dilinin ana eseri, Türk edebiyatının ve folklorunun bir hazinesi olarak kabul edilmektedir.

UYARI: Bu eser Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazıldığı için Arapça kaleme alınmıştır. Bu eser ilk sözlük eserimizdir; ancak Türkçe yazılan ilk eser Şemsettin Sami tarafından kaleme alınan **Kamus-i Türki** adlı eserdir.

ATABETÜ'L-HAKAYIK (Hakikatlerin Eşiği)

- Edip Ahmet Yükneki tarafından 12. Yüzyılda kaleme alınmıştır.
- Aruz ölçüsünün **Şehname vezniyle** kaleme alınmış bir eser olup dörtlükler halinde yazılmıştır.
- Eserde yer alan başlıca konular şunlardır: Bilginin faydası, cömertlik, cehaletin zararları, iyi ile kötü huylar, cimrilik, halka faydalı olma, erdem gibi değerlerdir.
- Geçiş dönemi eseri olan Atabetü'l Hakayik **Hakaniye Türkçesi** ile kaleme alınmıştır.
- Mesnevi nazım biçimiyle yazılan bu eser tamamen **dini-ahlaki** bir eserdir.

DİVAN-I HİKMET (edebiyatokulu.com)

- Ahmet Yesevi tarafından 12. Yüzyılda kaleme alınmıştır.
- Hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimi kullanılmıştır.
- Dini, tasavvufi, öğretici bir eser olup az da olsa aruz ölçüsü de kullanılmıştır.
- **Tasavvufi Türk edebiyatının kurucusu** olan Ahmet Yesevi, ilk mutasavvıf Türk şairidir.
- Orta Asya ve Anadolu'da geniş bir yayılma alanı bulan Yesevilik tarikatının kurucusudur.
- "**Bakırgan Kitabı**"nın yazarı olan Süleyman Ata da, Ahmet Yesevi'nin haleflerinden biridir. Bu eser de dini içeriklidir.
- Yunus Emre gibi sanatçılar Ahmet Yesevi geleneğini devam ettirme hedefiyle yola çıkmışlardır.
- *63 yaşında Peygamber Efendimize duyduğu sevgiden dolayı kendisine bir kabir yaptırıp orada yaşamıştır.*

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

- Oğuz Türklerinin iç ve dış mücadelelerin yer aldığı bu eser 12. Yüzyılda yaşanmış olan olaylara yer vermektedir.
- 12. Yüzyılda yaşanmış olup 15. Yüzyılda bilinmeyen biri tarafından yazıya geçirilmiştir.
- On iki hikâye ile bir önsözden oluşmaktadır.
- Nazım ve nesir karışık yazılmıştır.
- Olağanüstü olaylara yer verilen bu hikâyelerde arı bir dil kullanılmıştır.
- Türkçenin canlı ve doğal anlatım güzelliğini gösteren hikâyelerde ses tekrarları da sıkça yer almaktadır.
- Hikâyelerin anlatıcısı olan Dede Korkut, hikâye kahramanlarından biri değildir.
- 1916 yılında Kilisli Rifat Bilge Dede Korkut Hikâyelerini Dresden yazmalarından kopya edinenek yayımlamıştır.
- Bu hikâyelerin tek nüshası Almanya'da Dresden Kütüphanesi'nde yer almaktadır.
- Hikâyelerin yazarı belli olmayıp kitabın asıl adı Kitab-ı Dede Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan'dır.
- **Destan geleneğinden halk öykücülüğüne geçiş dönemi ürünleridir.**